

de Zelfzwichter

2015 / 4

**‘De David’: kleinste industriemolen
‘Krimster’ gerestaureerd
Molen Zoutkamp merkteken voor vissers**

de Zelfzwichter

Jaargang 19, nummer 4
december 2015
ISSN 1877-7732
Losse nummers: 4 euro plus porto

De Zelfzwichter is het kwartaalblad van
HET GRONINGER MOLENHUIS.
Het blad verschijnt in de maanden maart,
juni, oktober en december.
Donateurs van de Stichting Het Groninger
Molenhuis ontvangen het blad automatisch.

DONATIES
Minimaal 20 euro per jaar

Het Groninger Molenhuis
Lopende Diep 8, 9712 NW Groningen
(050) 313 00 52
info@groningermolenhuis.nl
www.groningermolenhuis.nl
Rekeningnummer: NL32 TRIO 0784 8534 28

REDACTIE
Tineke de Danschutter, Johan van Dijk,
Janneke Harmsma, Jan Kugel
eindredacteur
Thea Pol
pol@erfgoedpartners.nl

Aan dit nummer werkten mee:
Herman Bink, Jan Danes, Willem Huizenga,
Leo Tiggelman

De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden artikelen in te korten en/of
aan te passen. Overname van artikelen is
eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

<i>Vormgevingsconcept</i>	Dineke Buist
<i>Opmaak</i>	Bert Holtkamp
<i>Drukwerk</i>	Drukkerij Tienkamp
<i>Oplage</i>	700 exemplaren
<i>Sluitingsdatum</i>	
<i>kopij 2016/1</i>	9 februari 2016

OMSLAG-thema 2015: Industriemolens
Miranda Narold en Johan van Dijk, twee 'Davidianen', bij de
kleine industriemolen De David.

Foto's: (voorkant) Jelte Oosterhuis; (achterkant) Herman Bink
Achtergrond: houtzaagmolen Fram in Woltersum
AutoCAD-tekening: Anne Wieringa

	Voorpagina's 2015: Industriemolens
3	De David als kleinste industriemolen
6	Krimstermolen Zuidwolde gerestaureerd
11	Bliksemafleidercontrole
13	Boekennieuws
14	Museale molenvondst
17	Molenonderhoud
20	Ander molennieuws
22	Verrassende molenfoto
23	Agenda

Het Groninger Molenarchief is gevestigd
in het Groninger Molenhuis
Lopende Diep 8, 9712 NW Groningen
(050) 313 00 52
(geopend maandag t/m woensdag)
molenarchief@groningermolenhuis.nl

KORENMOLEN STEL'S MEULN TE HARKSTEDE
MARTIJN SCHOLTENS

Zelfzwichter
Een wieksysteem met kleppen die automatisch
openen en sluiten afhankelijk van de wisselende
windkracht. Eén van de verbeteringen ten
opzichte van de oudhollandse zeilwieken.

TEKST: JOHAN VAN DIJK/ JAN KUGEL

FOTO'S: JELTE OOSTERHUIS

Zaagmolens: De David als kleinste industriemolen

In 2015 staan industriemolens en hun vele verschijningsvormen centraal in de Zelfzwichter. Alle molens met een ander doel dan het bemalen van een polder kunnen tot de industriemolens worden gerekend. De korenmolen, de pelmolen en de oliemolen zijn de revue al gepasseerd. In dit vierde en laatste nummer van de Zelfzwichter van dit jaar worden de zaagmolens en de kleine industriemolens onder de loep genomen. Centraal staan molen De David in Openluchtmuseum Het Hoogeland in Warffum en Miranda Narold, minimolenaar van deze kleinste industriemolen in de provincie Groningen.

Al bijna vijftien jaar besteedt Miranda Narold een groot deel van haar vrije tijd aan molens. Naast haar werk voor De David is zij één van de drijvende krachten achter de koffie- en theeschenkerij 'In de Malle Molen', die onder in de koren- en pelmolen Hollands Welvaart in Mensingeweer is gevestigd. Een kroon op dat werk was de viering van het 160-jarig bestaan van de Hollands Welvaart en de presentatie van een boek over de geschiedenis en het hedendaagse gebruik van de molen. (zie ook Boekennieuws) Daarnaast is Miranda op de Hollands Welvaart actief als molengids en als voorzitter van Molenstichting Hollands Welvaart. Sinds februari 2014 is Miranda Narold 'minimolenaar' op De David. "Is De David een industriemolen?" vraagt Miranda zich af. "Het is natuurlijk een hele kleine molen. Mag je dan spreken van een industriemolen? Als ik bezoekers van het museum uitleg geef over De David, leg ik meestal juist het accent op de zelfzwichting." Juist die zelfzwichting is naar alle waarschijnlijk-

heid ook de aanleiding geweest voor molenmaker Christiaan Bremer om met zijn collega Klaas Kremer rond 1890 een kleine molen te bouwen. De molen is namelijk zelfzwichtend gebouwd en dat heeft waarschijnlijk molenaar Welt in Usquert geïnspireerd om bij de herbouw van zijn Eva te kiezen voor zowel zelfzwichting als zelfkruiging.

De David: uniek werkend industrieel erfgoed

De 'industriële' geschiedenis van De David startte toen de molen in 1894 door molenmaker Jan Bolhuis in Thesinge als zaagmolentje in gebruik werd genomen. De David werd geheel gerestaureerd (en gedeeltelijk herbouwd) en in het najaar van 2013 definitief opgebouwd in Openluchtmuseum Het Hoogeland in Warffum. In 2014 kreeg de molen een (houten) lintzaag en kon vanaf dat moment weer werken. De Stichting Behoud Molen De David heeft zich hiervoor ingezet en deed daarmee een uniek stukje werkend industrieel erfgoed aan het museum cadeau. Wel is het zo dat plaatsing in het museum voor wat hoofdbreken heeft gezorgd. "Vooral de windvang en de biotoop zijn niet optimaal op het museumterrein" vult Miranda aan. Vrijwillig zaagmeester Ed Hartman gebruikt daarom vaak een oude stationaire dieselmotor als hulpaandrijving. Bij De David was die van origine niet geplaatst, maar op vele andere (kleine) molens zag je wel een dergelijke vorm van hulpaandrijving en in die zin is de Petter-motor van De David zeker historisch verantwoord. En zagen op windkracht kan De David bij voldoende wind nog steeds! Miranda: "Het is prachtig om aan mensen de oude techniek te kunnen laten zien."

Draaien met de molen en daarover vertellen is leuk, maar het leukste is als er ook echt iets wordt gezaagd.”

De zaagmolen

Zaagmolens hebben in de provincie Groningen een grote rol gespeeld. Nadat aan het begin van de zeventiende eeuw in de Zaanstreek en in de verdere omgeving van Amsterdam (en ook in steden als bijvoorbeeld Dordrecht) al een bloeiende zagerij op windkracht tot stand was gekomen, volgden er in de latere zeventiende en achttiende eeuw heel wat zaagmolens in Noord-Nederland. Vooral het Damsterdiep was een grote ‘houtschuur’ wat dat betreft. Maar ook het Hoendiep, het Winschoterdiep en het Winsumerdiep hebben zaagmolens aan hun oevers gekend. Alleen de verplaatste Bovenrijge in Ten Boer herinnert nog aan de vele zaagmolens aan het Damsterdiep. De nabijgelegen koren- en zaagmolen Fram is in Woltersum gebouwd in verband met de nabijheid van het Eemskanaal, waar de familie Evenhuis ging investeren in de bouw van een zaagmolen toen dit kanaal werd aangelegd. De ligging aan het water lijkt dus de belangrijkste voorwaarde voor een zaagmolen: enerzijds voor gemakkelijke aan- en afvoer van hout en aan de andere kant voor het ‘wateren’ van het hout zodat alle sappen uit het hout kunnen trekken waarmee de boomstam in feite verduurzaamd wordt. De David vormt als kleine lattenzager daar een uitzondering op: lattenzagers zijn kleinere zaagmolens die vooral bedoeld zijn om kleinschaliger zaagwerk te verrichten. Het hout dat hier gebruikt werd (én wordt) is meestal al voor-gezaagd door grote zaagmolens en hoeft bij de lattenzagers niet meer gewaterd te

worden. Lattenzagers hoeven daarom niet in de directe nabijheid van het water te staan. Voor zover bekend heeft De David dan ook nooit dichtbij een doorgaande waterweg gestaan.

Kleine industriemolens

Naast de grote industriemolens waren er onder andere in de Zaanstreek hele kleine molentjes te vinden die op kleinschalige basis iets produceerden. Behalve kleine zaagmolens valt hierbij te denken aan slijpmolens voor het slijpen van messen, biksteenmolens die kleine stukken zandsteen tot korrels voor schuurpapier verwerkten en molens voor het kleinschalig vermalen van diverse specerijen. Sommige van die molens in de Zaanstreek waren echte kleine industriemolens zoals de nog steeds bestaande molens De Huisman en De Jonge Dirk. Anderen waren meer veredelde zeepkisten met wieken die door een vader gebouwd waren zodat zijn zoon(s) een klein handeltje kon(den) opzetten en daarnaast ervaring met molens kon(den) opdoen. Ook in de rest van Nederland kwamen later zulke molentjes voor. De provincie Groningen heeft er ook een aantal gekend. De grotere exemplaren, zoals de Bovenrijge in Ten Boer en de spinnenkopzaagmolen van Wedderveer, zijn bewaard gebleven. “De kleintjes zijn er allemaal niet meer, De David is nog de enige van dit formaat” benadrukt Miranda. Piet Groot uit Winsum heeft de molen jarenlang zorgvuldig bewaard en een restauratie voorbereid. Zonder zijn bijdrage was De David (de naam die hij aan de molen gegeven heeft) waarschijnlijk geëindigd als een soort tuilmolen. De David is de kleinste zaagmolen van Nederland en heeft van 1894 tot 1934 min of meer op zeer kleinschalige industriële basis gewerkt.

Diverse vrijwilligers

Net zoals industriemolens vroeger vaak werkgelegenheid aan meerdere mensen boden is dat tegenwoordig ook het geval bij De David. Minimolenaar Miranda vertelt dan ook met enthousiasme over haar collega-vrijwilligers. “De kleine molen heeft naar verhouding een grote groep vrijwilligers die de molen in bedrijf houden. Zelfstandig aannemer Ed Hartman draagt zorg voor het zagen en de andere ‘Davidianen’ laten de molen meerdere keren per week draaien.” De term ‘Davidianen’ is een bedenkfel van Miranda. Aangezien het weer tijdens de cursus, die de vrijwilligers hebben gevolgd, vrijwel altijd mooi was ontwikkelde ze daarnaast de term ‘Davidiaans weer’, met andere woorden aangenaam molenweer. Leuk is verder dat de vrijwilligers diverse achtergronden hebben. Miranda Narold was van oorsprong werkzaam in het basisonderwijs, evenals vrijwillig molenaar Jan Kugel. Jan is sinds kort instructeur voor nieuwe vrijwillige molenaars op molen Edens in Winschoten en laat daarnaast regelmatig De David draaien. Naast de ‘meester’ en de ‘juf’

houdt vrijwillig molenaar Jakob Slob (voormalig medewerker Technische Dienst van het UMCG en oud-brandweerman) zeer geregeld een oog in het zeil. Voeg daarbij de gepensioneerde tandarts Ids van der Honing, voormalig politieagent Ruud van Dregt, scholier Egbert Reining en historicus/vrijwillig molenaar Johan van Dijk en de club vrijwilligers is compleet. "Een bijzondere club mensen om een bijzondere molen in stand te houden" vat de enthousiaste Miranda Narold samen.

Tenslotte

Het afgelopen jaar is geprobeerd om in de Zelfzwichter een beeld te schetsen van de diverse industriemolens in de provincie Groningen. De Zwaluw in Nieuwe Pekela stond centraal als dorpskorenmolen waar een heel bedrijf omheen is ontstaan. De molen van Wetsinge kwam als meest moderne pelmolen in restauratie aan de orde. Van De Kievit in Grijpskerk werd gekeken naar het oliemolenvoerleiden en bij De David in Warffum kwam het aspect van de zaagmolen en de kleine industriemolens naar voren. Daarnaast hebben we geprobeerd ook de vrijwilligers (en beroepsmolenaar Henk Pot) daarbij zoveel mogelijk naar voren te brengen. Deze vrijwilligers houden de bijzondere verhalen van de industriemolens levend. De provincie Groningen mag zich gelukkig prijzen met dit bijzondere sociaaleconomische en cultuurhistorische erfgoed. Laten we de hoop uitspreken dat de wind en vooral de molenmensen nog lange tijd goed voor dit kostbare bezit mogen zorgen.

Krimstermolen Zuidwolde gerestaureerd

Grootste poldermolen van Groningen

Als jochie van acht volgde hij al de wederopbouw van de Krimstermolen aan het Boterdiep Oostzijde 3 in Zuidwolde. Hij ging er met z'n vriendjes regelmatig kijken hoe de molen in 1977 werd opgebouwd en dagelijks meer vorm kreeg. Aan het woord is Hans Wolthuis (1969), intussen al 23 jaar molenaar op de Krimstermolen. Een andere naam van de molen is De Phoenix, al wordt die in de praktijk zelden gebruikt. Ik spreek daar met hem en zijn zoon Arjan (1999) over hoe de molen was, geworden is en nu functioneert.

Geschiedenis

Ten noorden van Bedum stonden rond 1816 drie watermolens met elk één vijzel, die de oostelijke Bedumerpolder (groot 1.364 ha) bemaalden. Die molens staan er niet meer. Eén ervan, de Krimster, is in 1862 afgebroken en verplaatst naar het Kardingemaal in het Reidland bij Ellerhuizen. De andere twee, die eveneens werden afgebroken, werden elders opgebouwd als korenmolens: Adam in Delfzijl en Eva in Usquert. Een stoomgemaal verving deze drie. Zo'n veertig jaar later, na de brand op 3 oktober 1903, werd wat er van de Krimstermolen over was direct afgebroken. Op dezelfde plaats, uit de as herrezen, verscheen er in 1904 een iets grotere molen De Phoenix, nu met twee vijzels. Het werd een kopie van De Goliath (1897, Eemshaven) die er model voor stond. Architect/tekenaar Klippes uit Bedum zorgde voor het ontwerp. De uitvoering was in handen van M. Noordewier. In de volksmond bleef de molen echter de Krimstermolen heten. Bij de ruilverkaveling rond Ellerhuizen werd de grote waterschapspolder die ontstond voortaan elektrisch bemalen. De Phoenix verloor zijn functie en werd na 1969 overbodig. In 1976 startte de Molenstichting Hunsingo e.o.*, intussen eigenaar van de Krimstermolen, de voorbereidingen van de verplaatsing naar het Boterdiep bij Zuidwolde. In 1977 werd de molen gedemonteerd en door molenmaker Dunning/Bremer uit Adorp opgebouwd bij Zuidwolde. Daar kreeg hij een reservebemaalingsfunctie. Hij werd met zijn gevlucht van ruim 24 meter de grootste poldermolen van de provincie Groningen. De officiële opening vond plaats op 30 april 1979.

Het onderhoud en de restauratie

De jaren gingen niet onopgemerkt voorbij. De molen takelde af en wegens achterstallig onderhoud stond hij in 2006 uiteindelijk stil. In 2008 en 2010 zijn subsidies aangevraagd, op basis van restauratie en onderhouds-plannen, voor algeheel herstel van de molen. Deze aanvragen werden niet gehonoreerd. In het kader van regulier Brim-onderhoud is in 2011 aan de molenbouwer (Dunning) opdracht gegeven het gevlucht te herstellen en de ondersteuningsbalken van het gevlucht, windpeluw en burgemeester en wethouders te vernieuwen. Bij het herstel aan het gevlucht zijn diverse onderdelen van de verdekking vernieuwd. Tevens zijn er heklatten en puntstukken vervangen. Ook is de staartconstructie (tijdelijk) versterkt zodat de molen weer veilig kon kruien. Deze werkzaamheden zijn in 2012 afgerond waarmee de molen weer kon draaien voor de prins. Bij het opstellen van het onderhoudsplan voor de jaren 2013-2018 is een restauratiebestek opgesteld door J. Tiedema, van Van Reeuwijk bouwmeester. Dit bestek omvatte de werkzaamheden waarmee de molen ook weer kon malen om bij wateroverlast steun te kunnen bieden aan het naastgelegen gemaal Casper Hommes. Zo behield de molen zijn reservebemalingsfunctie voor het bemalingsgebied Hunsingo (circa 3.600 hectare, eventueel zelfs 4.800 hectare).

In het voorjaar van 2013 is in het kader van het Budget Restauratie Rijksmonumenten Groningen (BRRG)

subsidie aangevraagd bij de provincie Groningen. Tevens zijn, in samenspraak met Het Groninger Molenhuis, aanvragen gedaan voor cofinanciering van de vier restauraties. Op 25 juni 2013 is de beschikking voor de restauratie ontvangen. Hiermee kon de restauratie op basis van de aanbesteding aan molenbouwer Doornbosch gegund worden. Tegelijkertijd werd ook poldermolen Zilvermeeuw bij Onderdendam, eveneens in eigendom van molenstichting Hunsingo, gerestaureerd. Na 40 jaar kwamen de hekjes weer terug op de vijzelbakken. En ook op de uitstroombak ('t oetlopersgat) is het hek terug, zo precies mogelijk nagemaakt naar de oorspronkelijke situatie van voor de verplaatsing in 1977. Molenbouwer Doornbosch bouwde de twee houten vijzels. Vroeger maakte men die van eikenhout. Die gingen zo'n 30 jaar mee. Nu zijn ze van bilinga*, een tropisch hardhout afgewerkt met Olympic stain waardoor ze nog langer houdbaar moeten zijn. De capaciteit van de vijzels bedraagt $\pm 60\text{m}^3$ per minuut bij een snelheid van 60 enden per minuut.* De molenbouwer vernieuwde ook het staartwerk, spruiten en staartbalk. Rietdekkersbedrijf Kleinjan uit Den Ham (Overijssel) heeft het rietdek van de kap vervangen. Alle werkzaamheden werden onder directievoering van Van Reeuwijk bouwmeester uitgevoerd. Anne Wieringa was als technisch adviseur van de molenstichting nauw bij het hele restauratieproces betrokken. De oplevering vond plaats op 8 september 2015.

Feest

Na een grondige schoonmaakbeurt en een nauwkeurige controle van kammen, wiggen, spillen en het smeren van de verschillende lagers door de molenaars Hans Wolthuis en Harmannus Noot was het dan eindelijk zover. Op 10 oktober 2015 vond de feestelijke opening plaats van de gerestaureerde molen. Na ruim 15 jaar draait hij weer met twee vijzels tegelijk. En hoe! Daar waren niet alleen de beide molenaars bij aanwezig maar ook vele genodigden en belangstellenden.

Om 15.45 uur lichtte Roeli Broekhuis van het Molenhuis de vang. En dankzij de vrij krachtige oostenwind draaide de molen met de twee vijzels als een zonnetje. Feestelijk!

Wat blijft er nog te wensen over?

Hans: "Het verven van het buitenwerk is nog niet helemaal voltooid. Dat moet volgend jaar gebeuren in het kader van het Brim-onderhoud. Er moet nog een afschermingshekje komen voor het spoorwiel, echt iets om op windstille dagen te doen. En de molen moet nog behandeld worden tegen houtworm." Verder is Hans zeer tevreden over deze molen met de twee

houten vijzels. Best bijzonder, vindt hij, want daar zijn er in Groningen niet veel van. Alleen De Goliath in de Eemshaven, de Westerse molen in Nieuw-Scheemda, De Dellen in Scheemda en De Eendracht in Sebaldeburen hebben dat. Maar in Beerda (Friesland) heeft De Olifant zelfs drie vijzels.

In de molen hangt onder andere een foto uit de jaren dertig. Daarop staan de grootouders en enkele andere familieleden van Hans Wolthuis. Zij waren in die tijd landarbeiders in Ellerhuizen. Tijdens het werk op het land zullen ze de molen, die nog op die plek stond, vaak hebben zien draaien. Voor hen was het droog houden van het gebied van levensbelang. Daardoor konden ze er toen een bestaan opbouwen. Voor Hans nu een extra reden waarom de Krimstermolen nog lang behouden moet blijven!

- * 60 enden= 60 wieken die per minuut voorbij komen; 1 wiek/seconde.
- * Bilinga (soms ook Opepe genoemd in België) =houtsoort met gouden kleur afkomstig van bomen uit West-Afrika - geslacht Nauclea uit de Sterbladigenfamilie (Rubiaceae). etenschappelijke naam: Nauclea diderrichii.

Molenstichting Hunsingo e.o.

In 1972 opgericht, is op dit moment (2015) nog steeds eigenaar van de Krimster. Het beheert een aantal poldermolens. Samen met de molenstichtingen Westerkwartier en Fivelingo ging de stichting in het najaar op in de nieuwe 'Stichting De Groninger Poldermolens'.

DUNNING
MOLENBOUW
 ONDERHOUD • RESTAURATIE
 Provincialeweg 28 • Adorp • 050-3061221
 info@dunning-molenbouw.nl
 fax: 0598-450013
 06-51856323

www.dunning-molenbouw.nl

Wieringa molenbouwadvies

Geert Reindersstraat 20 • 9951 CC Winsum
 T (0595) 44 31 92 • M 06 55 80 85 93
 info@wieringamolenbouwadvies.nl

www.wieringamolenbouwadvies.nl

Koning
Molenzellen

- Nieuwe zeilen
- Reparaties
- Touwwerk
- Smeermiddelen
- En meer .....

Sipke Koning
 06-44003400

www.koning-molenzellen.nl

DISCUS
 UW HUISDIEREN SPECIAALZAAK
Ekkelkamp

- * Tropische vissen, aquariums en benodigdheden
- * Hengelsport en benodigdheden
- * Vogels, vissen en knaagdieren
- * Hondensport, dierbenodigdheden
- * Diervoerzorg en -apotheek
- * Paarden- en veevoerders
- * Klompen en laarzen

Fa. Ekkelkamp
 Rijksstraatweg 135 Haren
 tel. 050-535 02 15

Bliksemafleidercontrole

“Mag je een aluminium bliksemafleider gebruiken bij de molen?” Dat vroeg Rolf Glazenburg, molenaar van de Helper, zich af nadat hij in juni werd geconfronteerd met diefstal van de koperen bliksemafleider. Volgens de leverancier zou de RCE [Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed] dit niet goedkeuren omdat het om een monument gaat. Hendrik Jan Berghuis, die in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe namens het landelijk Gilde bliksemafleidercontrole verzorgt, adviseerde hem een aluminium bliksemafleider te plaatsen. Nadat de nieuwe bliksemafleider was geplaatst, deed Rolf via de website van het Gilde een aanvraag voor een bliksemafleidercontrole. “Ik heb dat gedaan omdat ik wilde weten of de nieuwe aluminium bliksemafleiding aan de eisen van het Gilde voldeed. Bovendien wordt dan ook het gevluucht meegenomen in de meting. Dit wordt vaak niet gedaan door de installateur. Ten tweede wilde ik de leerling-molenaars op de Helper laten zien hoe een controle in zijn werk gaat en waarom het belangrijk is. Het is niet alleen in het belang van de molen (en dus ook de eigenaar) om een goede bliksemafleider te hebben, maar ook in die van de vrijwillig molenaar. De vrijwillig molenaar en de eigenaar van de molen ontvangen namelijk een rapport van de metingen en adviezen omtrent de bliksemafleider van de molen. Als de vrijwillig molenaar kan aantonen deze adviezen aan de eigenaar te hebben voorgelegd, geeft het bezit van het meetrapport de molenaar een steuntje in de rug in geval van schade door blikseminslag. De molenaar kan met behulp van het rapport laten zien alles te hebben gedaan wat redelijkerwijs mogelijk is om de molen te beschermen voor de gevolgen van een blikseminslag.”

TEKST: LEO TIGGELMAN

Op verzoek van de redactie schreef Leo Tiggelman, coördinator Bliksemafleidercontrole voor het landelijk Gilde, een artikel over hoe de controle in zijn werk gaat.

Het Gilde van Vrijwillige Molenaars heeft in 1988 een dienst in het leven geroepen, die zich met het controleren van bliksemafleiderinstallaties van molens bezig houdt. Enkele jaren na de oprichting van het Gilde werd vrij snel duidelijk dat het treurig gesteld was met de blikseembeveiliging van windmolens. Hoewel deze controledienst vanwege de vrijwilligersstatus niet officieel wordt erkend, is het belang hiervan inmiddels wel onderkend. Installatiebedrijven met een erkenning hebben een inspectiebevoegdheid maar voeren die bij windmolens in beperkte mate uit, terwijl de bliksemafleidercontrole van het Gilde die inspectiebevoegdheid niet heeft maar windmolens wel volledig controleert. Hoewel onze meetrappen niet officieel worden erkend, geven zij, in geval van schade door blikseminslag, steun aan de molenaar omdat die hiermee kan

aantonen dat hij zijn best heeft gedaan om de defecten in de bliksemafleiderinstallatie in beeld te krijgen.

Brandverzekeringen verlangen doorgaans een regelmatige inspectie van de blikseembeveiliging. Die is doorgaans nooit volledig: planning-technisch is het voor installateurs ondoenlijk om voor het doormeten van het wiekenkruis direct een vrijwillig molenaar te mobiliseren om het wiekenkruis te laten ronddraaien. De controleur van het Gilde daarentegen kan gemakkelijker een afspraak op langere termijn met de molenaar maken. Bliksemafleiderinstallaties van molens die iedere twee jaar door een installateur worden geïnspecteerd en in de tussenliggende jaren door het Gilde worden gecontroleerd kunnen een blikseminslag goed overleven. Honderd procent is niet haalbaar maar een overlevingskans van 90% - 98% doorgaans wel, afhankelijk van de beveiligingsklasse.

Voor leden en donateurs van het Gilde zijn de bliksemafleidercontroles kosteloos. Aanvragen gaat via de

VERSLETEN MOLENKLEM
FOTO: H.J. BERGHUIS

website van het Gilde: na inloggen kan het aanvraagformulier worden opgehaald en na invulling worden verstuurd. Na de controle van de bliksemafleiderinstallatie ontvangen zowel de aanvragende molenaar als de moleneigenaar een meetrapport.

Bliksemafleidercontroles worden deels visueel en deels meet-technisch uitgevoerd. Meestal wordt begonnen met het aardingssysteem, waarbij wordt gecontroleerd of de ringleiding en de afgaande leidingen goed vastzitten. Daarna worden de meetkoppelingen losgedraaid en wordt iedere aardelektrode apart gemeten. Vervolgens worden alle meetkoppelingen weer vastgedraaid en wordt de totale aardverspreidingsweerstand gemeten die aan een normwaarde is gebonden.

Daarna volgt de buigzame leiding (aardingskabel) waarmee het wiekenkruis wordt geaard. Die is dermate gevoelig voor weersinvloeden dat een controle van één keer per twee jaar noodzakelijk is. De koperen kern-draadjes in de kabel verteren onder invloed van zuurstof en vocht en breken daardoor gemakkelijk af. Daarmee is deze kabel de zwakste schakel in de keten van de bliksembeveiliging.

Tot slot worden alle elektrische verbindingen op het wiekenkruis beoordeeld op de aanwezigheid van roestvorming, op loszitten van de bevestigingen en op mogelijk schade. Hiervoor is het nodig dat de molenaar het wiekenkruis steeds een kwartslag doordraait.

Daarna worden alle verbindingen in het wiekenkruis doorgemeten.

Onze gildecontroleurs voeren geen reparaties uit.

Tegen koperdiefstal is weinig kruit gewassen. Mogelijke opties zijn bijvoorbeeld de ringleiding ingraven of in aluminium uitvoeren. Aardingskabels in roestvrij staal (RVS) komen wij ook steeds meer tegen. RVS is niet ideaal vanwege de relatief hoge elektrische weerstand maar is onder bepaalde omstandigheden prima toepasbaar.

Leo Tiggelman is coördinator Bliksemafleidercontrole
bliksemafleidercontrole@vrijwilligemolenaars.nl

Meer weten?

www.vrijwilligemolenaars.nl/het-gilde/bliksemafleiders

BOEKENNIEUWS

'Hollands Welvaart' kleurig beschreven

Op zondag 20 september 2015 werd in de molen 'Hollands Welvaart' te Mensingeweer, tijdens een feestelijke presentatie, het jubileumboek Hollands Welvaart 160 jaar koren- en pelmolen in Mensingeweer gepresenteerd.

Het boek is geschreven door historicus en molenaar Johan van Dijk. Een goede aanleiding tot de uitgave van een molenboek is veelal het bereiken van een rond getal in leeftijd. Bij de molen 'Hollands Welvaart' was dat echter bij zijn 150e verjaardag niet mogelijk, maar nu, tien jaar later, in 2015, is de gelegenheid terdege benut en in de titel komt dan ook tot uiting dat de molen 160 jaar bestaat.

In het boek wordt de geschiedenis van de molen verteld, verluchtigd met vele foto's en anekdotes.

Het boek is uitgegeven door de 'Molentichting Hollands Welvaart', heeft een vierkant formaat, 21 x 21 cm, en omvat 72 pagina's, die geheel in kleur zijn uitgevoerd. Drukkerij Scholma te Bedum liet het boek genaaid gebrocheerd vervaardigen en het omslag voorzien van een bijna futuristisch aandoende foto, die uitnodigt om ook de inhoud van het boek te bekijken.

Bij een eerste doorbladeren valt meteen de grote hoeveelheid foto's op, te weten 135 stuks en een zestal technische tekeningen, waarmee het boek ook een kijkboek is geworden. Naast paginagrootte foto's, zijn de meeste opgenomen in de twekoloms opmaak van het boek. Meerdere zwart-wit opnamen bieden een kijk in het rijke verleden van de molen.

Uit de inhoudsopgave is op te maken dat een veelheid aan onderwerpen (25) in het boek is opgenomen. Al deze onderwerpen zijn kort

'MALLE MOLEN MEID' MIRANDA NAROLD INTRODUCEERT DE AUTEUR JOHAN VAN DIJK. FOTO B.D. POPPEN.

beschreven en vaak geplaatst in een blok met achtergrondkleur. Dus geen ellenlange, gortdroge verhandelingen, maar korte informatieve verhalen, waaronder diverse anekdotes uit de geschiedenis van de molen. Daarbij heeft de auteur dankbaar gebruik gemaakt van zijn onuitputtelijke informatiebron, te weten oud-molenaar Geert Spoelman.

Het boek besteedt echter niet alleen aandacht aan de 'oude' geschiedenis van de molen, maar ook aan die van de laatste decennia. Zo wordt in woord en foto's stil gestaan bij het grote aandeel dat de bevolking had en heeft bij de exploitatie van de molen, door middel van een succesvolle koffie- en theeschenkerij, geïnitieerd, opgebouwd en gerund door de 'Malle Molen Meiden'. Daarnaast worden de jaarlijkse exposities beschreven, waaraan de molen onderdak verleent, alsmede de diverse evenementen die in en rond de molen zijn gehouden. En daarmee is het boek tevens een kroniek van de hedendaagse geschiedenis geworden.

Ook de molenspecialist komt aan zijn trekken door het opnemen van een lijst met algemene en technische gegevens van de molen, alsmede van de 15 in de molen toegepaste houtsoorten en de bijbehorende onderdelen. Eveneens wordt de niet onbelangrijke rol van de vrijwillig molenaars vermeld en uiteraard een lijst met de eigenaren van de molen.

Kortom: een kleurig en veelzijdig boek dat iedereen zal aanspreken.

Museale molenvondst

De molen van Zoutkamp als merkteken voor vissers

In 2012 werd het project landmerken gepresenteerd waarbij de koppeling tussen land en water centraal stond. Deze landmerken zijn niet alleen van ver te onderscheiden, ze maken ook een kenmerkend deel uit van het boeiende Groninger landschap. Soms, als ze hoog beklommen worden, bieden deze landmerken een prachtig uitzicht over de omringende streek. Een kop uit het Dagblad van het Noorden van 25 februari 2012 naar aanleiding van dit project luidt: 'Iedereen wil altijd de zee zien'. De toren wordt dan gebruikt als uitkijkpost. Ook wordt er vaak tegen op gekeken als bakens in een landschap. Samen met de kerken en torens werden (en worden) molens ook vaak gebruikt als merkteken. Zo werden de molens van Zoutkamp en Vierhuizen door de Zoutkamper vissers op de Lauwerszee gebruikt als herkenningsteken, bakens aan de wal. Hierop werd vaak de koers bepaald. Moderne navigatiemiddelen zoals we heden ten dage kennen, had men niet.

Hendrik Nienhuis vertelt hierover in de Schudzeef van juni 2014 het volgende: "Ook voor de vissers van Zoutkamp met hun eenvoudige bootjes was de molen een belangrijk merkteken. Toen de Lauwerszee nog zee was konden de vissers bij hoog water "over de wal" vanuit de Eilander balg onder de rijdsdammen langs direct oversteken naar het vaarwater bij Zoutkamp. Als de vissers dan de toren en molen van Vierhuizen in één lijn hadden wisten ze dat ze de meest ondiepe plekken voorbij waren. Vissers noemen plekken waar het water ondiep is droogtes. Het wad en de vroegere Lauwerszee kennen veel plekken waar het erg ondiep is. Dit heeft natuurlijk met hoog en laag water te maken. Ander voorbeeld: bij de open Lauwerszee was het Zoutkamper Gat nog veel dieper. Er waren echter weinig vissers die door het diepste gedeelte durfden te vissen, want het risico van een kromme giek of gescheurde netten was groot. Alleen de ZK 3 van de gebroeders De Vries viste er regelmatig doorheen zonder al te veel schade op te lopen. Gerrit de Vries senior keek dan steeds op het kompas en naar de torens en de molens op de Friese kust."

De drie gezusters

De molen van Zoutkamp werd in 1852 in opdracht van Simon Alberts Medum gebouwd. Hij was in 1825 als

onderwijzer naar Zoutkamp gekomen en trouwde er in 1827 met Harmanna Margrieta Wiebenga. De molen kreeg als naam 'De drie gezusters', naar de drie dochters van het echtpaar: Alberdina, Regina en Eta. Toen meester Medum in 1855 overleed werd de molen verkocht voor 8.455 gulden. De opeenvolgende eigenaren waren in 1856 Rijpke Goossens Kolk, vanaf 1881 Jan Balkema die de molen in 1906 verkocht aan Hendrik Nienhuis voor het bedrag van 5.400 gulden. In 1932 werd zijn zoon Onne opvolger vanwege het overlijden van zijn vader. Hij zou de laatste molenaar zijn van 'De drie gezusters' want door een brand op 7 september 1933, tijdens een schoolfeest, ging de molen helemaal verloren.

Spectaculaire brand

Hendrik Nienhuis, zoon van de laatste molenaar, schrijft hierover: "Omdat de openbare school op die datum een schoolfeest had en er daarom fotografen in het dorp waren, kom je nog vrij veel foto's tegen van die spectaculaire brand. De oorzaak van de brand lag in het feit dat er in de molen ook een oude gloeikopmotor stond. Bij windstilte werd daarmee gemalen. Ook op die fatale datum wilde mijn vader die motor starten. Bij het voorgloeien kwamen er wat vonken in het olielekbakje terecht en die olie vatte vlam. Mijn vader heeft toen de fatale fout gemaakt er water over te gooien. Daardoor verspreidde het vuur zich nog sneller. En omdat de molen van boven openingen heeft, ontstaat er een enorme trek. In een mum van tijd brandde de molen tot de grond toe af. Achteraf had mijn vader zakken op de vuurhaard moeten gooien, dan was het vuur gestikt. Misschien onervarenheid. Mijn vader was toen nog maar 25 jaar oud! Een enorm verlies voor het dorp."

Een merkteken was verdwenen en er kwam een machinale maalderij op de oude plek van de eens zo trotse 'De drie gezusters'. Maar in het dorp werd de maalderij nog steeds als 'meulen' benoemd. In 1968 is ook de maalderij verdwenen en herinnert sindsdien alleen de naam 'Meulendiekje' aan een rijk verleden.

Berend Zwart is bestuurslid van het Visserijmuseum Zoutkamp

DE MOLEN VAN ZOUTKAMP NOG IN VOLLE GLORIE ▲ ►

DE BRAND VAN 7 SEPTEMBER 1933
VERLIEP CATASTROFAAL VOOR
DE ZOUTKAMPER MOLEN ▼ ▼

MOLENSTEENMAKERIJ

**HANS
TITULAER**

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Alle soorten molenstenen, scherpdienst, afstellen,
maaltechnisch advies.

Onderhoud aan oliestenen en pelstenen.

Restauratie van stenen en maalstoelen.

Kweernen, wrijfstenen, demo-steentjes.

Kneus- en scherphamers.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Rijksweg 146 6586 AB Plasmolen, Nederland

Telefoon: 024-696 36 54 / Fax: 024-696 36 57

GSM: 0653667686 / E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Mulder Pot - Kropswolde

KORENMOLEN **De Hoop**

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- volkorenmeel
- tarwemeel
- viergranenmeel
- pannenkookmeel
- boekweitmeel

Openingstijden:

Donderdag en vrijdag 10.00-17.00 uur

Zaterdag 10.00-16.00 uur

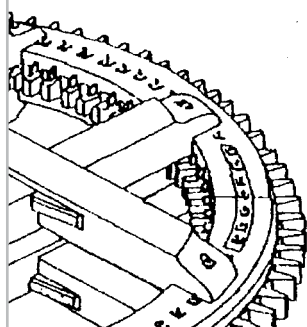
Molenaar J.J. Pot

Telefoon (0598) 39 49 53

Aannemers-Restauratie &
Molenmakersbedrijf
Molema
V.O.F.

Provincialeweg 4a, 9677 TW Heiligerlee. +0031(0)597 - 591660
info@molemavof.nl www.molemavof.nl

 Het Groninger Landschap

Steun de molens van Het Groninger Landschap
Word Donateur

www.groningerlandschap.nl of bel: 050 - 313 59 01

Deze rubriek gaat over timmeren, schilderen
en restaureren aan de Groninger molens

MOLENONDERHOUD

Koren- en pelmolen **Eva** (124) te Usquert
De dag na het Groninger Molenweekend zijn de herstelwerkzaamheden aan het groten-deels uit 1818 daterende muurwerk van het onderachtkant van molen Eva te Usquert begonnen. De bedoeling was dat daarbij ook schade van de aardbevingen zou worden hersteld. Al in 2013 was aardbevingsschade aan de molen geconstateerd en gemeld. Al snel bleek dat de schade veel groter was dan gedacht. Eerst werden de rollagen van de inrit en de uitrit omhoog gebracht en weer vastgezet. De rollaag aan de voorzijde lag geheel los en was verzakt. Daarna werden vele scheuren aan de binnenkant van de molen uitgefreesd en hersteld. Hier en daar

met oude passende stenen. Ook de buitenkant had ernstige schade. Daarom werd de molen in de steigers gezet en heeft men samen met de NAM de buitenkant geïnspecteerd. Aan de zuidwestzijde werd een nieuw stuk met oude stenen opnieuw gemetseld. De steunbeer aan die kant bleek los te staan en was aan de bovenzijde zo aangetast dat het bovendeel van deze steunbeer geheel moest worden vervangen. De bovenzijde van de steunbeer tussen west en noordwest bleek bij nadere inspectie ook niet stabiel. Ook Van deze steunbeer werd eveneens de bovenzijde gesloopt en opnieuw gemetseld. In oktober werd de molen helemaal schoongemaakt en de bestrating rond het achtkant weer gelegd.

◀ Koren- en pelmolen **Eureka** (001)

te Wetsinge

Op 29 september werden in Wetsinge de herstelde roeden gestoken door molenbouwer Vaags.

▲ Poldermolen **Groote Polder** (111)

te Slochteren

Op 13 oktober 2015 werden door molenmaker Poland de nieuwe roeden voor de Molen van de Groote Polder in Slochteren gestoken. Voor een uitgebreide fotoreportage van de restauratie van deze molen:
www.msmog.nl/downloads/Nieuwsbulletin-GP-3-2.pdf.

◀ Stellingmolen **Veldkamps Meuln** (14)

te Bellingwolde

De muren onder de kruiring worden gerepareerd, de molen staat daarom in de steigers. De reparatie is nodig omdat de muur onder de kruiring op diverse plekken scheurt en er stenen zijn uitgebroken op de plekken waar de kruiring met chemische ankers in de muur is vast gezet bij de restauratie in 2002. Deze worden nu doorgeslepen en de ring wordt dan weer door de kardoezen op zijn plaats gehouden.

ANDER MOLENNIEUWS

Her ingebruikname molens Zilvermeeuw en Krimstermolen

Op zaterdag 10 oktober werden de molens Zilvermeeuw in Onderdendam en de Krimstermolen in Zuidwolde na restauratie feestelijk opgeleverd. Roeli Broekhuis, directeur van het Groninger Molenhuis, hield een toespraak en lichtte de vang van de Krimstermolen.

Nieuws van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, afdeling Groningen

Instructeurs

Klaas Strijk heeft vanwege lichamelijke beperkingen en zijn leeftijd ontslag gevraagd als instructeur op korenmolen Edens in Winschoten. Op voordracht van de afdeling Groningen van het Gilde van Vrijwillige Molenaars heeft het bestuur van het landelijk Gilde Jan Kugel uit Nieuwolda benoemd als nieuwe instructeur op deze molen. Jan assisteerde Klaas al langere tijd. Tevens is op voordracht van het afdelingsbestuur Rolf Glazenburg uit Groningen door het landelijk Gilde benoemd als instructeur op poldermolen De Helper aan het Paterswoldsemeer in Haren. Rolf leidt al enige jaren als assistent-instructeur onder de hoede van Lammert Groenewold molenaars op deze molen op. Het afdelingsbestuur is blij dat er in de nabijheid van de stad Groningen nu weer een volwaardige instructiemolen is. We wensen Jan Kugel en Rolf Glazenburg veel succes met hun taak en danken Klaas Strijk dat hij mede een steentje heeft bijgedragen aan de continuïteit van de bemanning van de molens in Oost-Groningen. Ook danken wij Lammert Groenewold voor zijn medewerking Rolf bij te staan bij de opleiding na het overlijden van Leen Duym.

Najaarsvergadering

Op maandag 19 oktober werd in Sociëteit De Witte Zwaan aan het Damsterdiep in Groningen de najaarsvergadering van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars afdeling Groningen gehouden. Diverse zaken werden behandeld, waaronder biotoop, veiligheid en opleidingszaken. Sinds de wervingsactie voor nieuwe molenaars/molengidsen in maart hebben zich acht nieuwe leden aangemeld als molenaar in opleiding.

Nieuwe molenaars

Kenny Tolboom uit Veele en Albert Kalk uit Zuidlaren deden op 22 april met goed gevolg examen op korenmolen De Eendracht in Gieten. Op 8 oktober slaagde Bertram Platen uit Ter Apel op korenmolen De Jantina Hellingmolen in Aalden. Voor het toelatings-examen in november zijn er geen personen aangemeld.

Na de pauze hield de heer H. Louwsma uit Stiens een zeer interessante en leerzame presentatie over het weer, het herkennen van fronten, luchtdrukverschillen, onweer en zeewinden.

Vreugde- en rouwstand op de molen

Joep Gründemann

Het bijzondere van molens is, dat momenten van vreugde of rouw in het leven van molenaars zichtbaar kunnen worden gemaakt door de wieken in een bepaalde stand te zetten. Maar wanneer en hoe lang zal niet voor iedereen duidelijk zijn. Er zijn wel gebruiken bekend, maar deze sluiten niet meer helemaal aan bij de huidige tijd en zijn mogelijk lokaal niet uitvoerbaar of onwenselijk. In sommige gevallen kon bijvoorbeeld de rouw langer dan een maand duren. De persoonlijke rouw zal zeker zo lang of langer duren, maar in de huidige tijd zijn rouwuitingen op de molen doorgaans van kortere duur. Vaste dwingende adviezen kunnen om diverse redenen niet worden gegeven, maar we kunnen in onze regio wel trachten op ongeveer gelijke wijze met dit molengebruik om te gaan.

Vreugde

Bij een feestelijke gebeurtenis in de directe omgeving van de molen of in het gezin van de molenaar kan de molenaar de molen zolang in de vreugd zetten als hij wil maar over het algemeen zal de vreugdestand gedurende een korte periode worden gevoerd. Een huwelijksvoltrekking, de geboorte van een kind in de omgeving van de molen of in de familiekring van de molenaar of een jubileum kunnen redenen zijn om de molen in de vreugdestand te zetten.

Rouw

Als een molenaar overlijdt zal 'zijn' molen gedurende de periode van overlijden tot

twee weken na de begrafenis of crematie in de rouw staan. Molenaars in de regio wordt gevraagd op hun molen de rouwstand te voeren vanaf het moment van overlijden tot een dag na de begrafenis of crematie. Als iemand overlijdt die in de nabijheid van een molen woont, of die daar zeer bekend is, of een familielid van de molenaar, wordt een periode van rouw-stand gehanteerd als hierboven beschreven. Als een lid van het koninklijk huis overlijdt, adviseert de Vereniging De Hollandsche Molen welke periode van rouw wordt gehanteerd. In dat geval of tijdens andere provinciale of landelijke gebeurtenissen kan ook het Gilde of het Molenhuis de molenaars adviseren welke periode van rouw kan worden aangehouden.

Molenaar Theodor Steenblock overleden

Op zondag 20 september 2015 overleed de Oostfriesse beroepsmolenaar Theodor Georg Steenblock op 86-jarige leeftijd in zijn molenaarswoning naast de molen van Spetzerfehn, tussen Aurich en Leer. Vrijwillig molenaar Martin van Doornik kent de familie Steenblock al meer dan dertig jaar en stuurde de redactie een bericht over zijn overlijden.

Steenblock leerde het molenaarsvak bij Heinz Goldenstein op de molen van Südgeorgsfehn. Hij was een echte Oostfries tot en mét, het overige Duitsland was voor hem maar 'buitenland'. Vanaf 1955 werkte hij op de molen van Spetzerfehn, een 'dreistöckige Galerieholländer' met zelfzwichting en windroos uit 1886, waar hij zijn eigen maalbedrijf is begonnen. Op de eerste zolder ligt een groot koppel maalstenen, aangedreven door een 11 meter lange steenspil vanaf het spoorwiel. De maalbak hangt dus boven de begane grond, zodat er makkelijker contact is met klanten. Bij windstilte kan er een elektromotor ingeschakeld worden. Maar dat gebeurde niet vaak bij de diepgelovige Theodor Steenblock, die de wind altijd trouw was gebleven, omdat het een geschenk van God is. Nog tot april 2015 heeft Theodor met zijn molen gemalen, toen kon hij vanwege gezondheidsredenen niet meer verder werken. Theodor en zijn vrouw Hanna kregen vier kinderen. Zoon Heyo is ook molenaar geworden. Met een mooi citaat heeft Martin de oude 'Müllermeister' herdacht bij de condoleance bij de familie: „Dein Vater, der Müllermeister, geht mit dem Wind nach dem Himmel.“

Verrassende molenfoto

*De verrassende molenfoto van Jan Danes.
De foto sluit aan bij het hoofdartikel, dat
gaat over houtzaagmolens in Groningen.
Daarom is deze keer het beeld afkomstig uit
zaag- en korenmolen Fram in Woltersum.*

AGENDA

9 februari Kopsluiting voor de Zelfzwichter 2016.1

In 2015 is het 100 jaar geleden dat de Groninger schilder Hendrik Willem Mesdag in Den Haag overleed. Twee Groninger musea hebben dit feit aangegrepen voor het maken van een tentoonstelling.

tot en met 7 februari 2016 *Fraylemaborg Slochteren*
'Het echtpaar Mesdag van Houten'

De Fraylemaborg toont werken van het echtpaar Mesdag – van Houten. Hendrik Willem Mesdag (1831-1915) had de zee als specialisme gekozen voor zijn schilderijen en was daarin zeer succesvol. Zijn vrouw Sientje (1834-1909) blonk vooral uit in landschappen en stillevens. Maar beiden schilderden ze ook verrassende andere thema's, zoals portretten, dieren en gebouwen.

tot en met 28 februari 2016 *Noordelijk Scheepvaartmuseum Groningen*
'Mesdag, Mesdag, Israëls en de Schildersbuurt'

De tentoonstelling in het Noordelijk Scheepvaartmuseum in Groningen toont werken van H.W. Mesdag en schenkt aandacht aan zijn band met de stad Groningen. Daarnaast zijn er werken van zijn tijdgenoten (broer) Taco Mesdag en zijn goede vriend Josef Israëls te zien.

tot en met 6 maart 2016 *Veenkoloniaal Museum Veendam*
'J.A. Huizinga, meubelfabrikant'

In de expositie -verdeeld over de vier zalen op de eerste verdieping- wordt aan de hand van voornamelijk meubels, aangevuld met documenten, schilderijen, objecten, foto's en schetsboeken, een beeld geschetst van leven en werken van J.A. Huizinga (1861-1937) en zijn meubelfabriek 'Nederland'.

Naar aanleiding van de Verrassende Molenfoto van 2015.3

De Verrassende Molenfoto van het herfstnummer was voor een Groninger molenaar, met jarenlange ervaring, reden te reageren. De situatie zoals die zich lijkt voor te doen op de foto was voor hem vanuit veiligheids-overwegingen onaanvaardbaar. De fotograaf, tevens molenaar, liet desgevraagd weten een en ander vooraf goed in ogenschouw te hebben genomen. De camera werd door hem op 'timer' gezet zodat tijdens het luien niemand onder de zak stond op het moment dat de foto werd gemaakt. Alle veiligheidsmaatregelen werden in acht genomen zodat het enige dat kon 'sneuvelen' de camera was. De reactie van de bezorgde molenaar kunnen wij ons echter goed voorstellen: er kan niet genoeg op de veiligheid in de molen worden gelet. De foto is geplaatst vanuit artistiek oogpunt, maar wij betreuren het als het de indruk heeft gewekt dat voor de redactie van de Zelfzwichter veiligheid op en rond de molen niet van belang is.

Vader en zoon Wolthuis
bij de Krimstermolen

FOTO: HERMAN BINK